

KIJKEN WACHTEN LUISTEREN

Beter leren praten met de Hanencursus

In een peutergroep op een crèche zit gemiddeld één kind met een taalontwikkelingsstoornis (TOS). Het praat minder goed dan zijn leeftijdsgenootjes. Zorgen van ouders worden vaak weggewimpeld, terwijl juist zij hun kind kunnen helpen. Hoe, dat leren ze van gespecialiseerde logopedisten. tekst: deirdre enthoven // foto's: danique van kesteren

Bink (3) zegt 'op', en iets later: 'af', terwijl hij een speelgoedtreintje op een rail zet en hem er ook weer af laat rijden. En als het treintje even later een toren omverrijdt en zijn vader Henk Willem zegt 'De trein is ka...', vult Bink hem vrolijk aan en zegt 'pot!'. 'Ja,' zegt Henk Willem en hij herhaalt het nog een keer: 'ka-pot'. 'Kapot!' zegt ook Bink, tevreden.

Een groepje ouders en twee logopedisten bekijken een filmpje van Bink en zijn vader die samen met de trein spelen en daarbij vooral ook: samen 'praten'. Want dat is het doel van alle ouders die hier aanwezig zijn; hun kind beter leren praten. Die kinderen hebben vrijwel allemaal een taalontwikkelingsstoornis (TOS). Daarbij heeft een kind een normale intelligentie, maar blijft de taalontwikkeling achter. Deze kinderen praten niet of nauwelijks, blijven onverstaanbaar brabbelen en begrijpen niet altijd wat woorden of zinnen betekenen. De ouders volgen bij LogopedieHaarlem een cursus volgens de methode Hanen (spreek uit: Hennen).

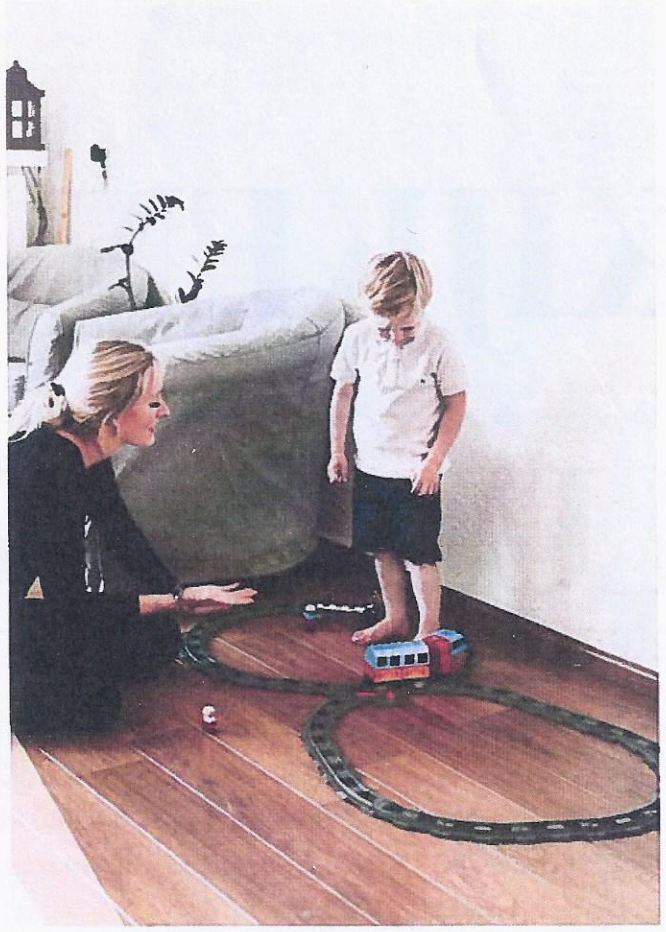
De methode, genoemd naar de Canadese grondlegster Ayala Manolson-Hanen, is gebaseerd op de theorie dat kinderen vooral leren communiceren door gesprekken, gebaren en mimiek om hen heen. 'Hoe ouders met hun kind praten is direct van invloed op hoe het kind zelf gaat praten,' vertelt Ester Bot, een van de logopedisten die de cursus leiden. 'Normaal verloopt de taalontwikkeling vanzelf, maar bij kinderen met TOS is dat niet het geval.'

Wanneer kinderen weinig tot niets zeggen, zijn ouders geneigd om zelf de woorden voor hen in te vullen, zegt Bot.

'Of ze gaan juist minder praten met hun kind. Het kind wordt dan niet op de juiste manier gestimuleerd, ontwikkelt zich niet, bouwt weerstand op tegen praten en raakt gefrustreerd.' Volgens Ellen Gerrits, hoogleraar Logopediewetenschap aan Universiteit Utrecht en lector Logopedie aan Hogeschool Utrecht, heeft niet goed kunnen praten negatieve invloed op de hele ontwikkeling van kinderen. 'Ze worden soms agressief doordat ze zich onvoldoende kunnen uiten. En doordat op school vrijwel alles gericht is op verbaal leren, via mondelinge of schriftelijke instructie en uitleg, presteren ze veel lager dan ze eigenlijk zouden kunnen.'

ERFELIJKE AANDOENING

TOS is een neurobiologische ontwikkelingsstoornis, dat wil zeggen een stoornis in de hersenen die zich in de loop van de ontwikkeling van een kind manifesteert. Ellen Gerrits: 'De oorzaak is nog onduidelijk. In een recente Nederlandse studie door onderzoeksinstituut Kentalis is de activiteit

“Je bereikt het meest als je er *vroeg* bij bent, het liefst ruim *voordat* het kind naar school gaat”

gemeten van taal-gerelateerde gebieden in het brein tijdens het luisteren naar woorden en zinnen. Dat is gedaan bij kinderen met en zonder TOS. Er blijken zeker verschillen te zijn, maar de resultaten variëren sterk. Net als bij ADHD, dyslexie en autisme is er niet één specifiek gebied in het brein aan te wijzen waar het misgaat. Het lijkt erop dat het procedureel geheugen, dat gebruikt wordt voor het leren van grammaticale regels, een rol speelt. Kinderen met TOS zouden die regels moeilijker leren en toepassen. Als ze zinnetjes maken, ontbreken vaak de ‘grammaticale’ woorden zoals voorzetsels of hulpwerkwoorden, ze spreken dus in een soort telegramstijl. Ook hebben ze vaak een probleem met het begrijpen van taal.’ Volgens Gerrits blijkt onder meer uit onderzoek in families en uit tweelingonderzoek dat TOS een erfelijke aandoening is. Het is dus zeker niet zo dat een taalontwikkelingsstoornis wordt veroorzaakt door een lage opleiding van de ouders, benadrukt ze. Net als dyslexie en autisme is het een blijvende stoornis. Kinderen met TOS hebben gerichte taaltherapie nodig om grote vooruitgang te boeken. Maar zelfs met taaltherapie kan een kind met TOS zijn hele leven ‘taalzwak’ blijven. Jongeren en volwassenen hebben zeker ook baat bij een training,

maar je bereikt het meest als je er vroeg bij bent, liefst ruim voordat een kind naar school gaat.’

VAAK NIET HERKEND

‘Ik had al heel vroeg in de gaten dat er iets niet klopte,’ antwoordt Bibi, de moeder van Bink, op de vraag hoe je bij zo’n jong kind merkt dat de taal niet goed op gang komt. Het ene kind begint toch gewoon eerder met praten dan het andere? Maar Bibi was jarenlang kinderverpleegkundige en wist daardoor heel goed wat wel en niet normaal is. ‘Ik had heel veel baby’s en kleine kinderen gezien en kon Binks ontwikkeling goed vergelijken. Hij dronk moeilijk en had een andere mondmotoriek. Ik zag dat hij wel alles begreep, maar nauwelijks geluid maakte, zeker niet uit zichzelf.’ Maar Bibi kreeg bij het consultatiebureau te horen dat ze haar professionele bril moest afzetten. ‘Het komt heus vanzelf goed,’ zeiden ze daar. En dat zeiden ook de meeste mensen in haar omgeving.

‘TOS komt voor bij 7 procent van de bevolking,’ zegt hoogleraar Gerrits. ‘Dat TOS vaak niet wordt herkend of erkend, leidt tot onderdiagnose en onderbehandeling. Daarnaast is er ook onbegrip over de stoornis. Ouders met zorgen krijgen daardoor niet meteen de juiste adviezen en moeten, ook met een diagnose TOS, steeds opnieuw uitleggen wat er met hun kind aan de hand is.’

Bij consultatiebureaus is geen algemeen beleid om kinderen op TOS te screenen en het gaat vaak om een combinatie van kleine signalen en symptomen in de taalontwikkeling die je gemakkelijk over het hoofd ziet.

TIEN LANGE TELLEN

Omdat Bibi er niet gerust op was dat Bink vanzelf beter zou gaan praten, lieten zij en Henk Willem hem onderzoeken door de jeugdarts van het consultatiebureau, de kno-arts van de Nederlandse Stichting voor het Dove en Slechthorende

HEEFT MIJN KIND EEN TAALACHTERSTAND?

Symptomen die erop kunnen wijzen dat een kind een taalontwikkelingsstoornis heeft:

- ▶ Zegt rond het eerste jaar nog geen of nauwelijks woordjes
- ▶ Zegt rond het tweede jaar nog geen of nauwelijks (korte) zinnetjes
- ▶ Is opvallend stil, maakt geen geluiden
- ▶ Brabbelt en is moeilijk te verstaan
- ▶ Maakt korte zinnen, gebruikt woorden soms onjuist

- ▶ Moet lang zoeken naar een woord
- ▶ Maakt grammaticaal onjuiste zinnen
- ▶ Vervoegt de werkwoorden niet
- ▶ Vertelt incoherente verhalen
- ▶ Begrijpt langere en complexe zinnen niet
- ▶ Leert wel technisch lezen, maar begrijpt niet precies wat er staat

Heeft je kind meerdere van deze symptomen? Vraag dan de huisarts om verwijzing naar een logopedist.

“Hoe *ouders* met hun kind praten is direct van invloed op hoe het *kind* zelf gaat praten”

// Logopediste Ester Bot

Kind (NSDSK) en door een logopediste. ‘Zijn IQ en gehoor bleken goed, maar waarschijnlijk had hij TOS. Dat was vanwege zijn jonge leeftijd nog geen harde diagnose, maar hiermee kon hij wel terecht bij een speciale peuterspeelzaal,’ vertelt Henk Willem. De logopedist wees hen op de Hanencursus.

Volgens de Hanenmethode gaat een kind in zijn communicatieontwikkeling door verschillende fasen: als ‘ontdekker’ heeft een kind nog geen intentie tot praten, maar is er wel communicatie via kijken en lachen. Als ‘stille prater’ begrijpt het al iets en probeert gericht te communiceren, vooral non-verbaal. Als ‘starter’ gebruikt een kind korte woordjes en als ‘bouwer’ praat het in (korte) zinnen. Wanneer je weet in welke fase je kind zit, kun je het op zijn eigen niveau benaderen, is het idee. Logopediste Ester Bot verwijst naar het filmpje over Bink die samen met Henk Willem met de trein speelt. ‘Bink zit duidelijk in de startersfase, hij zegt vooral veel korte woordjes. Zoals “Boem!” als de trein omvalt. En als zijn vader een aanzet geeft tot een woord, vult Bink die vrij snel gretig aan. Er ontstaat echt een interactie in communicatie tussen de twee.’

In het cursusboek *Praten doe je met z'n tweeën* staat hoe je met je kind kunt communiceren volgens KWL: Kijken, Wachten, Luisteren. Het komt erop neer dat je eerst oogcontact maakt voordat je iets zegt. Dat doe je door op ooghoogte van je kind te gaan zitten en te *kijken* naar waar het mee bezig is. Vervolgens *wacht* je tot je kind zelf met iets komt. ‘Hoelang dat duurt, is afhankelijk van waar je kind behoefte aan heeft, dat moet je uitproberen,’ zegt Ester Bot. ‘Begin met tien hele lange tellen, soms heeft een kind er vijftien nodig, soms vijf.’ Vervolgens *luister* je naar wat er komt en kun je daar op ingaan. ‘Door af te wachten tot je kind met iets komt en niet zelf het initiatief te nemen, wat we als ouder vaak geneigd zijn om te doen, zien we waarin ons kind geïnte-

“ Als deze kinderen een *zinnetje* maken, lijken ze te praten in telegramstijl ”

resseerd is,’ legt logopedist Quirine Moes uit. Ze geeft samen met collega Ester Bot de Hanencursus. ‘Dan kun je ingaan op wat hem bezighoudt en de juiste woorden of gebaren toevoegen. Zo creëer je evenwicht in wie wanneer iets zegt of gebaart.’

Je kind belonen is echt niet de bedoeling, zegt Ester. ‘Het geeft hem het gevoel een prestatie te hebben geleverd, terwijl het normaal moet zijn.’

LEREN VAN VALKUILEN

In acht groepsbijeenkomsten en tijdens drie individuele coaching-sessies thuis leren ouders om niet tégen (‘hoe heet dit?’), ‘wat is dat?’) maar mét hun kind te praten. En er worden thuis filmpjes gemaakt van de ouders die de geleerde technieken toepassen. Die beelden worden in de groepsbijeenkomsten geanalyseerd. Ester Bot: ‘Daar leren de ouders veel van. Zowel het zien van je eigen valkuilen als die van de anderen maakt je heel bewust van hoe je je kind kunt helpen.’

In de filmpjes die getoond worden is ook te zien dat de ouders op de grond zitten of liggen om echt contact te maken. En als ze samen een boekje lezen, zit het kind in plaats van op schoot schuin tegenover de ouder.

‘Wat zagen jullie hier allemaal?’ vraagt Quirine Moes na afloop. De ouders benoemen de technieken, en Quirine, met het getrainde oog en oor van de specialist, blijkt nog veel meer gezien en gehoord te hebben. Haar opmerkingen brengen de verschillende strategieën in herinnering en helpen ouders om te kijken en luisteren naar wat hun kind wél al allemaal zegt of probeert te zeggen.

DAGELIJKSE ROUTINE

Levert de cursus altijd verbetering op? ‘Ja, maar het resultaat verschilt per kind,’ zegt Ester Bot. ‘De meesten komen ten minste één fase verder dan waarin ze startten. En vrijwel altijd krijgen de ouders meer vertrouwen. Een negatieve impasse wordt doorbroken. Hun kind gaat misschien niet meteen beter praten, maar dat het niet goed praat, wordt niet meer als een drama ervaren.’

Henk Willem, de vader van Bink, vertelt: ‘Ik ben zelf coach en ken best wat communicatietechnieken. Ik probeerde altijd goed naar Bink te luisteren, niets in te vullen, maar ik zat er wel bovenop dat hij zou gaan praten. Ik zei steeds: ‘Wat is dit?’, wijzend op een voorwerp. Dan sloeg hij dicht. Nu ik een voorzet geef – bijvoorbeeld: ‘In de boom hangt een...’ en dan wijs op een appel – dan maakt hij het gemakkelijk af. Zijn woordenschat is enorm toegenomen.’ Ook Bibi is enthousiast: ‘Ik werd me heel bewust van mijn gedrag. Zo bleek ik vrij ongeduldig, vulde al snel iets in als

hij begon met praten. Nu geef ik Bink veel meer ruimte, stel veel open vragen, herhaal de woorden die hij zegt. Het heeft allemaal direct effect.’ Bibi heeft ook veel aan de ervaringen van de andere ouders, zegt ze. ‘In het begin twijfelden we echt aan onszelf. Waren wij overbezorgd? Dat je andere ouders spreekt en filmpjes ziet van gezinnen die in hetzelfde proces zitten, geeft steun en vertrouwen.’

Het is een van de succesfactoren van de Hanencursus, zegt Ester Bot. ‘Ouders steunen elkaar en leren van elkaars ervaringen. Daarnaast voegt de logopedist in de coaching-sessies thuis veel toe.’ Maar de krachtigste factor is misschien wel dat ouders met hun kind oefenen in zijn normale, dagelijkse omgeving. ‘Je kunt de strategieën bij alle routines van de dag toepassen, zoals tijdens het aankleden: ‘Nu trek je je ... aan’ en tijdens het eten: ‘Ik smeer pindakaas op mijn ...’ Als samen praten onderdeel is van het dagelijks leven, leert een kind sneller dan wanneer het eens per week met een therapeut oefent.’ //

Meer weten over TOS en de Hanencursus?

De Hanencursus is gericht op de ouders van kinderen met TOS, omdat de kinderen van hen leren communiceren. In Nederland zijn tientallen logopedisten opgeleid om de cursus te geven.

- ▶ *Praten doe je met z'n tweeën*, het cursusboek, vertaald door J. Pepper en E. Weitzman (SWP, 2015)
- ▶ www.gezondheidsplein.nl: zoek op ‘taalontwikkelingsstoornis’
- ▶ www.kindentaal.logopedie.nl: kijk bij ‘testen’: de SNEL-vragenlijst geeft inzicht in de taalontwikkeling van je eigen kind
- ▶ over de Hanenmethode: logopedie-Haarlem.nl, hanen.org, of zoek op youtube.com naar ‘Hanen methode’